

МИНИСТЕРСТВО ПРОСВЕЩЕНИЯ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

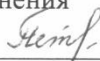
Министерство образования и науки Республики Марий Эл

МО "Советский муниципальный район"

МОУ "Кукмаринская основная общеобразовательная школа"

РАССМОТРЕНО

руководитель
методобъединения

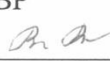

Н.Г.Петухова

Протокол №1 от «31» 08
2023 г.

СОГЛАСОВАНО

заместитель директора
по УВР

В.И.Волкова

Протокол №1 от «31» 08
2023 г.

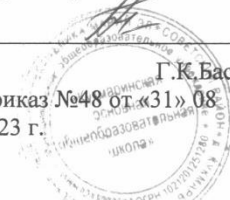
УТВЕРЖДЕНО

директор

Г.К.Басова

Приказ №48 от «31» 08
2023 г.

Басова Галина Константиновна
МОУ "Кукмаринская основная
общеобразовательная школа"
я подтверждаю этот документ
своей удостоверяющей подписью
Республика Марий Эл, Советский р-н,
д. Кукмарь, ул. Нижняя, д. 5
тел. 88363893245
e-mail: kukmarshcool@mail.ru

Рабочая программа по родной (марийской) литературе

Для обучающихся 5-9 классов

На 2023-2024 учебный год

Кукмарь, 2023

ВУЙЛЫМАШ.

1. [Умылтарымаш.](#)
2. [Туныктымо предметын содержанияйже](#)

[5 класс](#)

[7 класс](#)

[9 класс](#)

3. [Предметный лектыш](#)
4. [Метапредметный лектыш](#)
5. Тематический планирований

[5 класс](#)

[7 класс](#)

[9 класс](#)

6. [УМК](#)

Умылтарымаш

Сылнымутан литератур мут искусство радамыш пура. Тудо калыкын илен толмо корныжым, кызытсе илышыжым, йулажым, шум-чон шижмашыжым йылме поянлык гоч почын пуа, лудшо енын илыш умылымашыжым кумданда, чонешыже поро койышым шындара; чыным шоя деч, сайым уда деч ойыраш, пашалан кумылан лияш, порылык верч тыршаш туныкта; самырык тукумлан мутын, ойын вийжым шижын мошташ, шочмо йылмым да мут искусствым йораташ, шке шонымым раш умылтарен мошташ корным почеш. Икманаш, сылнымут тачысе илышым, ен кокласе кумылым умылен налаш, шижын шогаш полша. Вет кажне произведенийын негызше — илыш чын да айдеме кокласе кыл. Кеч-могай произведеният лудшын шум-чонжым вургыжтара, тудым илыш да шкеж нерген шонкалалаш кумыланда.

Сылнымутан литературын сымектышын моло ужашыж дене (мутлан, музык, сурет, театр, тунямбал сылнымут культур да т.м.) кылже кугу. Нуно пырляже илышым тичмашын, сылнын, эстетике ончылшоныш (идеал) семын почын пуат.

Цель: шочмо йылме да сылнымут гоч самырык тукумлан волгыдо шонымашым шындараш, тудын уш-акылжым вияндаш, шонкален мошташ, шке йырысе пуртусым, шочмо калыкын, мер илышын ойыртемжым умылаш полшаш, поян шум-чон шижмашаным, шочмелым да калыкым пагалыше да йоратыше кумыланым кушташ.

Задаче-влак:

1. Тунемше-влакым марий да Российысе вес калык, тунямбал сылнымутан литератур дене палдараш, нуным тиде поянлык деке шумандаш.
2. Йоча-влакым лудаш кумыландаш.

3. Литератур теорий гыч налме шинчымашым кучылтын, сылнымутан произведенийым чыла могырымат лончылаш да тудлан акым пуаш туныкташ.
4. Шке шонымашым каласаш, ешартыш информаций источник дене пайдаланаш, шкевужа пащам ышташ да шинчымашым погаш кумыландаш.
5. Литератур йылмым тичмашын да пайдалын кучылт мошташ туныкташ.
6. Удыр-рвезе-влакын творчествыштан одарланаш йоным ышташ, ончыкылык илышыштым шочмо калыкын пурымашыж дене кылдаш полшаш.

Марий сылнымутым тунеммын ик кулешан задачижлан тунемше-влакын уроклаште налме шинчымашыштым илышыште кучылташ туныктымо шотлалтеш.

УУД вияндымаш:

Личностный УУД.

Сылнымутан произведений - влак гоч самырык тукумым илышым чын умылаш, Авамландын пайдале енже лияш, шумбел мландым да шочмо калыкым алал кумылын, шокшын йораташ туныкташ, России элнам утыр тузандаш кумыландымаш. Тунемше -влакын кутырымо да возымо йылмыштым виянден, келгемден толмаш. Марий калыкын курым дене аралтше йулажылан да ойпогыжылан энертен, поро ден осалым ойыраш сылнымутан произведеният полшышаш. Тунемше -влакын шочмо марий йылме деке поро да пагалыме кумылым марий литературат шке сылнымутшо гоч лукшаш.

Регулятивный УУД.

Писатель-влакын сылнымутыштан энертен, шкевужа почеламутым, кучык ойлымашым возаш туныктымаш. Текстым лудын, турло йыжынан проблемым муын мошташ, нелылык гыч лекташ йоным

кычалаш да тудым сенаш туныкташ. Шке шонымашыш шуаш, чын корным кычалаш да муын мошташ полшаш.

Шкевуя шымлымаш пашам шукташ да иктешлашым ышташ, шке творческий сыпан пашам аклаш туныктымаш.

Кеч-могай творческий пашамат танастарымаш йон пайдаланен возаш туныктымаш.

Познавательный УДД.

Марий писатель-влакын возымаштышт нолталме проблемым муын мошташ, тудо пагыт дене кылден мошташ туныктымаш. Кеч-могай произведенийым анализироватлаш тунемшаш улыт:

- 1) идей да темым чын муын моштышаш;
- 2) могай жанрлан энертен возалтын сылнымут палышаш;
- 3) герой-влаклан характеристикым пуышаш;
- 4) икмыняр произведений дене танастарен да шымлен лончылышаш.
- 5) турло сорастарыме йоным кычалаш тунемшаш;
- 6) Критический статья-влаклан энертен, турло произведенийлан акым пуаш туныктымаш.

Коммуникативный УДД.

Арун да яндарын лудаш туныктымаш, лудын лекмеке, содержанияйым почын пуэн кертшаш;

Сылнымутлан энертен, кучыкын да раш каласкален кертшаш, иктешлымашым ыштен моштышаш, йодышлан раш вашмутым почын пуышаш, монологан але диалоган текстым ыштен моштышаш.

Турло сообщений дене йолташ-влакым презентаций, доклад гоч палдарен кертшаш. Тушка вий дене произведений гыч ужашым модын моштышаш улыт. Турло сынан ойлымашым возаш туныктымаш.

1. Туныктымо предметын содержанияйже.

5 класс

№ п/п	Ужаш-влак
1	Ончылмут. Сылнымутан литератур – мут искусство. Лудшыен да книга.
2	Калык ойпого: 1. Калыкмут. 2. Тушто. 3. Калыкпале. 4. Ойөрө.
3	Калык ойпого: Йомак-влак. Ший пүян Ший Пампалче.
4	Литератур йомак. Пет Першут. Кутко сүан.
5	Марий сылнымутын тўналтыш ошкылжо: 1. Сергей Чавайн. Поэт лўмем кузе лекте. Ото. 2. Николай Мухин. Ото. Кайык-влак. Йолагай ден Пулагай. 1. Герасимов-Микай. Маскаиге. Пормо.
6	Марий сылнымутышто йоча туня. 1. Майоров-Шкетан. Мичун уке ачажат. 2. Шабдар Осып. Тушка вий дене. 3. Миклай Казаков. Миша. 4. Иван Одар. Таргылтыш. 5. Никандр Ильяков. Латик кролик.

7	<p>Ава-кава.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. А.Александров-Арсак. Тау, авай. 2. Зоя Дудина. Авай дене пырля.
8	<p>Шочмо кундемывсе пуртӱсын волгыдо сынже:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Константин Беляев. Изи тумо. 2. В.Колумб. Чодыра йомак. 3. Шадт Булат. Ший памаш. 4. А.Федоров. Выле-выле. Турий. Шушпык.
9	<p>Шочмел-чевер:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Семен Вишневский. Марий Эл. 2. Чуваш поэтессе Надежда Сильби. Шумбел Чуваш мландем.
10	<p>Шке семын лудмо почеш паша.</p>

Учебный планыште верже:

Идалыкыште шагат чот – 34.

Арнясе шагат -1.

7 класс.

№ п/п	Название разделов по ФГОС
1	<p>Ончылмут. Лудшо-герой-автор. Илышыште сылнымутан литературы верже.</p>
2	<p>Марий сылнымутышто калык историй:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Яков Элексейн. Марий калыкын илышыжым келгын палыше писатель. 2. Ким Васин. Писательын творчествыштыже марий калыкын илен толмо корныжо.

	<p>3. Василий Юксерн. Писатель нерген ой. Творчествоштыже илыш гыч налме герой-влак.</p> <p>4. Владимир Сузы. Писательын усталык корныж нерген ой.</p>
3	<p>Марий поэзийын у сын, формо дене пойдаралтмыже:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Олык Ипай. Поэт-новатор. 2. Йыван Кырла – поэт да киноартист. 3. Анатолий Бик. Поэт нерген ой.
4	<p>Марий сылнымутышто мыскара жанр традиций:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Майоров-Шкетан. Писательын мыскара ойлымашыже-влак.
5	<p>Кинде – илыш негыз:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Юрий Артамонов. Писательын творчествож нерген ой. 2. Вячеслав Абукаев-Эмгак. Писательын усталык корныж нерген ой.
6	<p>Могай илыш, тугай чап:</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Валентин Колумб нерген ой. 3. Василий Регеж-Горохов – артист, поэт, писатель, драматург.
7	<p>Леена Лаулайнен. Финн поэтессе нерген кучык ой.</p>
8	<p>Шке семын лудмо почеш паша.</p>

Учебный планыште верже:

Идалыкыште шагат чот – 34.

Арнясе шагат -1.

9 класс.

1 ужаш. Ончылмут.

2- шо ужаш. Литератур- сылнымут искусство социальный событий – влак

жапысе ылышыже.

Я.Ялкайн. Илыш- корныжо да творчествыже. «Андрей Толкын» повесть

К.Коршунов. Илыш - корныжо да творчествыже. «Аксар ден Юлавий» драме

Н.Ильяков. Илыш - корныжо да творчествыже. «Опак Микита» роман, «Онтон Йыван» ойлымаш

Семен Вишневский. Илыш- корныжо да творчествыже. «Пиал» поэме

3-шо ужаш. Кызытсе марий литератур

Литератур теорий: ойлымаш да повесть, тема ден идей, произведенийын чоналтмыже, биографий ден автобиографий, очерк, драме, комедий, почеламут, поэме, роман, описаний, повествований, диалог, монолог, сюжет, контраст, стихосложений ойыртэм, лирике..

Тунемме пашан лектышыже

Тун школым тунем лекше самырык ен «Марий литератур» предмет полшымо дене тыгай шке кўкшыт (личностный) лектышыж дене ойыртэмалтшаш:

- шочмо калыкын да тыгак Россия да тўнямбал калык-влакын тўвыраштым, ылыш-йула ойыртемыштым, чон поянлыкыштым сайын палыше, шке калыкым да шочмэлым йоратыше, вес калыкын йулажым пагалыше, тудын деке поро шонымашан, яндар шўм-чон дене мелын шогышо айдеме семын;

- коммуникативный да шинчымашым погымо (познавательный) задаче-влакым шуктымаште ешартыш информаций источникым (научно-популярный литератур, справочник, мутер, энциклопедий, Интернет-ресурс да т.м.) кучылт моштымаш дене.

Метапредметный лектыш семын тыгай моштымашым палемдыман:

- проблемым умылен, гипотезым шынден, материалым кышкарлен (структуризоватлен), шке шонымашым да позицийым негызлен, кутырымо да возымо ойышто причинно-следственныйкылым ончыктен, иктешлымашым ыштен;

- шкевуя пашам шуктен да шинчымашым поген, тудым аклен, шке чон шупшмо сферым ойырен;

- тўрлө информаций источник дене пайдаланен, тудым лончылен да пашаште шкевуя кучылтын.

Тун школым тунем пытарышын предметный лектышыже тыгай лийшаш:

1) шинчымашым погымо сферыште:

сылнымутан произведенийлаште нөлталме тўн проблеме-

влакым ужын да аклен моштымаш;

литератур произведений да тудым возымо жап кокласе кылым умылымаш, сылнымутышто нөлталме курымашлык да тачысе кечын нравственный негызшым раемдымаш;

литератур произведенийым лончылен моштымаш: род ден жанр ойыртемым, темым, тун шонымашым, нравственный пафосым, герой-влакын койыш-шоктышыштым рашемдымаш, ик але икмыняр произведенийысе герой-влакым танастарен аклымаш;

произведенийын сюжет элементшым, чоналтмыжым, йылмыжым сӧрастарыме йон-влакым художественный содержанияжым почмаште нунын верыштым палемдымаш (филологий лончылымашын элементше-влак);

сылнымутан произведенийым лончылымаште литературшанче (литературоведений) терминологий дене пайдаланен моштымаш; 2) уш-акылым да шум-чон яндарлыкым шуарыме (ценностно- ориентационный) сферыште:

- сылнымутан литератур полшымо дене шочмо калыкнан илен толмо корныжым, ойыртегалтше койыш-шоктышыжым, кӧргӧ чон моторлыкшым, тўвыражым, йылме вий-куатшым, поян вершӧржым

шижын да ужын моштымаш, тиде поянлыкым вес калык-влакын уш-акыл да шум-чон поянлыкышт дене танастарен аклымаш;

- сылнымутан произведений-влак деке шке кумылым (отноше- нийым) ончыктымаш, нунылан акым пуымаш;

литератур произведений нерген шке шонымашым каласен

моштымаш

авторын позицийжым умылымаш да тудын деке шке кумылым ончыктымаш;

3) коммуникативный сферыште:

тўрлӧ жанран произведений-влакым колыштын да лудын

умылымаш

- шочмо йылмын мут поянлыкшым да текстым кучылтын, прозаический произведенийын содержанияжым каласкален моштымаш, аудио але колыштмо текст почеш йодышлан вашмутым пуымаш, монолог ден диалогым чонымаш;

- тунемме произведений-влакын тематикыштым да проблематикыштым лончылымаш дене кылдалтше изложений ден сочинений, классыште да

мөнгүштө возымо творческий паша, шкевүя лудмо произведенийлан аклыммут (цитатым кучылтын да танастарен возымо), литературно-критический статья-влаклан конспект, литератур да тўвыра теме дене кылдалтше реферат;

4) эстетике сферыште:

- сылнымутан литературым мут сымыктышын кончышыж семын умылымаш;

- литератур произведений-влакым эстетике могорым аклымыш; сылнылыкым ужын да шижын моштымаш;

- шомакын сылнылыкым шочыктышо вийжым шижмаш: сылнымут образым чонымаште сылнештарыме йөн-влакын верыштымумылымаш.

5. Календарно-тематический планирование.

5 класс

№	Урокын темыже	Ша-гат чот	Тунемше мом ыштен моштышаш, палышаш	Тунемше мом ыштен мошташ тунемеш	Э р т а р ы м е ж а п	Э р т а р ы м е ж а п
1	Калык ойпого. Калыкмут.	1	Йоратыме произведений, герой ден событий, нунын авторышт нерген палаш	Сылнымутан литератур, калык ойпого нерген шинчымаш, порылыклан туныктымужым умылаш.		
2	Тушто. Калыкпале.	1	У термин-влакым ойырен моштышаш	Калык ойпого нерген умылымаш, йырваш ылышым пален налаш да ужаш туныктымаш.		
3	Ойоро.	1	Ойоро нерген	Паша, элым		

			шинчымашым пуаш, илышыште айдемын вержым почын пуымаш.	йоратыме да аралыме, айдемын илышыж да койышыж нерген ойоро-влакым палаш.		
4	«Ший пуян Ший Пампалче» йомак.	1	Йомак гоч калыкын келшен илымыжым, тыныс илышым арален кертмыжым ончыкташ.	Авторын шонымашыжым чын умылаш; герой-влакын койышышт, портретышт; келшыше ужашым наизусть тунемаш; роль дене лудаш		
5	Йомак нерген литератур теорий. Шке семын лудмо почеш паша.	2	Йомакын чоналтмыжым, йылме ойыртемжым пален налаш.	Автор йомакын калык йомак деч ойыртемже.		
6	Литератур йомак. Пет Першут. «Кутко суан» йомак-поэме.	1	Авторын йомакшын пу сойылмыжым, чоналтмыжым рашпоч ынпуаш.	Автор йомакын калык йомак деч ойыртемже.		
7	Литератур йомак. Шке семын лудмо почеш паша.	1	Произведений чоналтмым эскерен моштымаш.	Йомакын йылме сылнылыкшым калык илыш-йула дене кылдаш.		
8	Сергей Григорьевич Чавайн. «Поэт лумем кузе лекте» статья.	1	Марий литературынын пионерже нерген ой	Тоштыен ой-влакым йомак деч ойырен мошташ.		
9	«Ото» - икымше марий почеламут.	1	Икымше марий профессиональный почеламут нерген ой.	Пуртус суретым умылаш тунемаш; ужашым наизусть тунемаш.		
10	«Ото» почеламутын аллегорий	1	Ойлымашын содер-ым палаш; герой-влакын койыш-шоктышыштым	Сурет гоч марий йулам лончылен лекмаш.		

	сынже.		ойырен мошташ; литератур теорийым палаш.		
1 1	Николай Мухин. «Ото» почеламут.	1	Почеламутын содержанийжым палаш, сюжетше дене ойлымаш деке лишыл улмыжым эскераш.	Почеламутым ушеш кодаш тунемаш.	
1 2	Николай Мухин. Кайык-влак. Йолагай ден Пулагай.	1	Почеламутын содержанийжым палаш, сюжетше дене ойлымаш деке лишыл улмыжым эскераш.	Автор баснын чоналтме ойыртмжым рашемден кертшаш.	
1 3	Герасимов- Микай – икымше марий поэт- баснописец. «Маскайге» басне.	1	Баснын содержанийжым палаш, басне гоч калыкын илышым эскерен ончыкташ.	Баснын моральжым чын умылаш;	
1 4	Герасимов- Микай. Пормо.	1	Баснын содержанийжым палаш, басне гоч калыкын илышым эскерен ончыкташ.	Баснын моральжым чын умылаш; сылнын наизусть каласкалаш тунемаш.	
1 5	Литератур теорий. Шке семын лудмо почеш паша.	1	Баснын содержанийжым палаш, басне гоч калыкын илышым эскерен ончыкташ.	Баснын моральжым чын умылаш.	
1 6	Майоров- Шкетан. «Мичун уке ачажат» ойлымаш.	1	Сўретын содержанийжым почын пуаш.	Сурет почеш паша, канашымаш, планым чонымаш.	
1 7	Мичун илыш- корныжо.	1	Ойлымашымсодержани йжымпалаш. 20- шойласетулыкшывы нпиаланончыкыкыланже ушанымчонаш.	Ойлымашынпатри отизмшулышанул мыжым, йоча- влакыннелепурым ашыштанчаманен мошташ.	

18	Ойлымаш нерген литератур теорий.	1	Мичун ончыкылыкшо нерген пален налаш.	Канашен, планым чонен, шонкалымашым возымаш.		
19	Шабдар Осып. Тушка вий дене.	1	Ойлымашыште содержанийжымпочынпуыма штепуртуссуретынрольжымончыктенмошташ.	Произведенийынсылнылыкшымужы нмошташ, сылнынлудаш, сылнештарымейон-влакыммуынмошташ.		
20	Шабдар Осып. Тушка вий дене. Литератур теорий.	1	Пуртус да айдеме кокласе кылым ужын мошташ, произведенийын йылмыжым эскераш.	Экологий йодышлан мелын савырнаш таратымаш; ильшыште икшывын койышым сай могырыш вашталтым эскерен моштымаш.		
21	Миклай Казаков. Миша.	1	Почеламутын содержанийжым палаш, сюжетше дене ойлымаш деке лишыл улмыжым эскераш.	Мишан койыш-шоктышыжым чын умылаш; тудын деч примерым налаш.		
22	Почеламутын чоналтмыж нерген литератур теорий.	1	Пуртус да айдеме кокласе кылым ужын мошташ, почеламутын йылмыжым эскераш.	Почеламутым сышнын лудаш тунемаш.		
23	Иван Одар. Таргылтыш.	1	Сылнынлудаштунемаш, ойлымашын этнографийсынанулм ыжымончыктен мошташ.	Сылнын лудаш тунемаш, сылнештарымейон-влакым муын мошташ.		
24	Иван Одар. Таргылтыш.	1	Ойлымашын содержанийжым палаш, самырык тукумын шочмо кундем шымлымышт.	Шочмо кундем шымлаш кумыландаш, произведенийын содержанийжым сай палаш.		

2 5	Никандр Ильяков. Латик кролик.	1			
2 6	Шке семын лудмо почеш паша.	1	Сўретын содержанийжым почын пуаш	Сурет почеш паша, канашымаш, планым чонымаш	
2 7	А. Александров- Арсак. Тау, авай. Шке семын лудмо почеш паша.	1	Арсакын илыш да творческий корныжым палаш, почеламутым сылнын лудаш	Поэт нерген палаш, первый почеламутым наизусть тунемаш.	
2 8	З. Дудина. Авай дене пырля. Шке семын лудмо почеш паша.	1	Почеламутымсылнын лудаш, ныжылгылы- кым, поро кумылым тарваташ.	Ава деке куанымаш да кугешнымаш кумылым тарваташ, ава нерген ойсавыртыш- влакым палаш.	
2 9	Константин Беляев. Изи тумо.	1	Ойлымашымсылнынл удаш, пуртусынмо- торлыкшым, ойыртемалтшесынжы мпочынпуаш.	Почеламутын содержанийжым умылаш тыршаш; сылнын лудаш тунемаш.	
3 0	Валентин Колумб. Чодыра Йомак.	1	Почеламутымсылнын лудаш, поэтын илышкорныжым палаш, шочмо ялым аклаш тунемаш.	Почеламутын содержанийжым умылаш,сылнын лудаш.	
3 1	А. Федоров. Выле-выле. Турий. Шушпык.	1	Федоровын илыш корныжым палаш, почеламутын проблемыжым, тун шонымашы- жым почын пуаш.	Произведенийыш содержанийжым да тун шонымашыжым, геройын койыш- шоктышыжым чын умылаш	
3 2	Шадт Булат. Ший памаш. Шке семын лудмо почеш	1	Шадт Булатын илыш корныжым палаш, шочмо калык, кундем тудын поянлыкше	Канашен, планым чонен, творческий пашам возымаш.	

	паша. Литератур теорий.		дене кугешнымаш.		
3 3	Семен Вишневский. Марий Эл. Шке семын лудмо почеш паша.	1	Шочмо кундемна дене кугешнымаш, кумылым вияндымаш.	Почеламутын сылнылыкшым, муро да почеламут коклаште ойыртемным ужаш мурым тунемаш.	
3 4	Надежда Сильби. Шумбел Чуваш мландем. Шке семын лудмо почеш паша.	1	Пошкудо поэт дене кугешныме кумылым лукташ. Тунеммым радамлен, иктешлен мошташ.	Чыла тунеммым ушештараш.	

Ушеш кодаш тунемаш (наизусть) произведений-влак:

А.Александров- Арсак. Тау, авай
(але З.Дудина. Авай дене пырля)

С.Вишневский. Марий Эл.

М.Казаков. Миша.

Г. Микай. Пормо.

С.Чавайн. Ото.

Шадт Булат. Ший памаш.

Тунемме пашан лектышыже:

- устан да сылнын лудмо техникым вияндымаш, планым чонымаш, литератур произведенийлан аннотацийым, аклыме ойым (отзывым) возымаш, содержанияйым турло йон дене каласкалымаш, произведенийым лончылымо да тыгак искусствын моло ужашлаштыже сылнымут образым да мут образым турло ситуацийлаште кучылтмо дене кылдалтше йодыш-влаклан вашмутым пуымаш.

7 класс.

№	Тема урока	Ко-л-во часов	Тип урока	Характеристика деятельности уч-ся или виды учебной деятельности	Виды контроля, измерители	Планируемые результаты освоения материала	Эрта-рыме кече		Дата проведения
							план	факт	
1	Ончылму т. Лудшо-герой-автор.	1	У темым тунеммаш	Мутлан ымаш, лудмаш	Йодыш лан вашмут	Сылным утан литературым тунемаш кумылан даш			25.09. 2023
2	Я.Элексе йн.Ормок .		У темым тунеммаш	Мутлан ымаш, лудмаш	Йодыш лан вашмут	Писател ьын илыш-корныж ым сай палаш			
3	Ормок ден Лотай – кок турло койыш.	2	У темым тунеммаш, пенгыде мдымаш, иктешлы маш	Беседе, текст дене паша	Йодыш лан вашмут , тест	Образ-влакым чын умылаш, ойыртем ыштым ужын мошташ, лончылен мошташ			

4	Геройлан характери стик. Повесты м историй чынеш возымаш.	1	Йылме лывырты ме урок	Тушка паша	Сочиненийым возымаш	“Чоды раште” ужашы м шке семян монгы што лудаш	
5 - 6 7	Ким Васин.« Юкей Егоров» ойлымаш Простой да сложный план. Пугачев движений ын ойыртем же.	2	У темым тунемма ш Канашы маш Иктешл ымаш	Сылнын лудмаш, каласкал ымаш, творческ ий паша, планым чоныма ш	Йодыш лан вашмут , Иодыш лан	Писател бын илыш корныж ым сай палаш, кок тушка геройын сын- кунышт; койышы штым, илыш позиций ыштым, ойлыма шын чоналтым ыжым, йылме ойыртем жым ужын мошташ	Сложн ый план почеш монгы со сочине нийым возыма ш
8	Шке семян	1	У темым тунемма	Беседе, сылнын	Йодыш лан	Сылным утлан	

	лудмо почеш паша.Ким		ш	лудмаш, творческ ий паша	вашмут	шуманда ш
9	Васины сылныму тшо.		У темым тунемма ш	Сылнын лудаш тунемма ш	Ушеш кодаш тунема ш	Поэт нерген биограф ий йыжынл ам сай палаш
	Василий Юксерн. Вудшо йога — серже кодеш.					
1 0	Икымше марий академик.	1	Йылме лывырты ме паша	Лудмаш, творческ ий паша	Термин-влакым тунемаш, текстыште мошташ	муын
			У темым тунемма ш	Беседе, текст дене паша.		
				Творчес кий паша.		
1 1	В.П.Мосо лов — калыкын эргыже.	1	У темым тунемма ш, пенгыде мдымаш, иктешлы маш	Беседе, лудмаш, творческ ий паша, вуймуты м пуымаш, планым чоныма ш	Йодыш лан вашмут	Ш.О.ил ыш корныж ым, произв- ын ид- темат. Содержа нийжым палаш, геройын вашталт толмыж

ЫМ
эскераш
тунемаш
;
монолог
нерген
умылым
ашым
налаш

<u>Й.л.п.</u>		Монгыш	Творчес	Сочиненийым		
повесть		то	кий	возымаш		
почеш		пашам	паша			
сочинени		шуктыма				
й (темым		ш				
шке						
ойырат)						
1 Владимир	1	Канашы	Беседе,	Йодыш	геройын	
2 Сузы.		маш	лудмаш,	лан	вашталт	
Вакш		иктешлы	творческ	вашмут	толмыж	
йонышта.		маш	ий паша	, тест	ым	
					эскераш	
1 Ойлымаш	1	У темым	Беседе,	Сылны	Тун	Почела
3 ын		тунемма	каласкал	н	шоныма	мутым
чоналтме		ш	ымаш	лудмаш	шым	наизус
ойыртем					чын	ть
же.					умылаш,	тунема
			Лудмаш,	Йодыш	сылнын	ш
			танастар	лан	лудаш	
			ымаш	вашмут	тунемаш	
					.	
					Почелам	
					утын	
					йылмыж	
					ым	
					эскераш,	
					шоныма	
					шым	
					умылаш.	

1	Шке	1	У темым	Лудмаш,	Йодыш	Ойлыма
4	семын		тунемма	содержа	лан	шын
	лудмо		ш,	ний	вашмут	йылмыж
	почеш			почеш	,	ым
	паша.		Пенгыде	каласкал	наизуст	эскераш;
			мдымаш,	ымаш	ь	наизусть
			иктешлы		каласка	тунемаш
			маш		лымаш	.

1	Олык	2	У темым	Канашы	Виктор	Писател
5	Ипай	–	тунемма	маш,	ина,	ь
	поэт-		ш,	планым	тест	творчест
	новатор.			чоныма		выжым
	Шыже		Пенгыде	ш		палаш,
	кечын.		мдымаш,			произ-
			иктешлы			ын
			маш			содержа
						нийжым
						налаш

	Олык					
1	Ипай.	1	Йылме	Планым	Сочиненийым	
6	«Поэт»		лывырты	чоныма	возымаш	
	триолет.		ме урок	ш,тушка		
			паша			

			Монгышто лудмаш		Сылны	Произв-
					н	н
					лудмаш	содержа
						ни-
						йыштым
						чын
						умылаш

	Литерату					
1	р теорий.	1	У темым	Каласкал	Йодыш	Поэтын
7			тунемма	ымаш,	лан	творч.
			ш	текст	вашмут	корны-
				дене	,	жым
				паша	наизуст	палаш;
					ь	поч-ын
						сылныл

					ЫКШЫМ ужаш, сылнын лудаш наизусть тунемаш .	
1 8	Йыван Кырла – поэт- киноарти ст.	1	Йылме лывырты ме паша	Текст дене паша	Наизус ть	Поч-т размер нерген умылым аш.
			У темым тунемма ш	Практик а	Почела мутын размер жым палаш	
1 9	«Шочмо кече» почеламу т.	1	У темым тунемма ш, пенгыде мдымаш, иктешлы маш	Сылнын лудмаш, каласкал ымаш	Йодыш лан вашмут , содерж анийым каласка лымаш	Ойлыма шын содержа нийжым да тун шоныма шыжым умылаш, ильш дене танастар ен лекташ.
2 0	Муралтем мый, йывыртен .	1	Иктешл ымаш урок	Канашы маш, планым чоныма ш	Тест, йодыш лан вашмут	Герой- влакын пурыма шышт
2 1	Анатолий Бик. Сонет- влак.	1	Монгыш то лудмаш		Йодыш лан вашмут ..	Герой- влакын пурыма шышт

2	Шке	1		Содержа	Йодыш	Мыскар
2	семын			ний	лан	а
	лудмо			почеш	вашмут	ойлыма
	почеш			паша,	,	ш-
	паша.			канашы		влакым
				маш,		лудаш
				планым		кумылан
				чонымаш		даш;
				ш		мыска-
						ран
						чоналт-
						мыжым
						эскераш

2	«Парашю	1	Канашы	Каласкал	Йодыш	мыскара
3	т»		маш	ымаш,	лан	н
	ойлымаш		урок	танастар	вашмут	чоналтм
				ымаш,	,	ы-жым
						эскераш,
						содержа
						нийым
						умылаш

2	М.Шкета	1	У темым	Каласкал	Виктор	Юмор
4	нын		тунемма	ымаш,	ина але	ден
	мастарлы		ш,	текст	тест	сатирым
	кше,			дене		ойырен
	возымо		Пенгыде	паша,		мошташ.
	йылме		мдымаш,	суретлы		
	ойыртем		иктешлы	маш,		
	же.		маш	словарн		
				ый паша		
	Сатира					
	ден					
	юмор.					

Монгышто

Текст

Литера

Юмор

		лудмаш	дене паша	турный виктор ина	ден сатирым ойырен мошташ.	
Й.л.п.						
Сочинени й.	Йылме		лывыртыме		паша	
«Мыска р ан юзо вийже»	Текст		дене		паша	
	Сочиненийым монгышто возымаш					
2 5	М.Шкета н.Ече. Шке семян лудмо почеш паша. М.Шкета нын мыскараж е-влак.	2	У темым тунемма ш, пенгыде мдымаш, иктешлы маш	Текст дене паша, танастар ымаш, каласкал ымаш	Йодыш лан вашмут	Ойлыма шын тун шоныма шыжым чын умылаш, повесть ым лудаш кумылан даш, ужашым наизусть тунемаш
2 6	Ю.Арта м онов. Киндет перкан лийже.	1 1	Йылме лывырты ме паша У темым тунемма ш, пенгыде мдымаш, иктешлы маш	Текст дене паша	Сылны н лудмаш	Романы н сылныл ык-ше, калык илыш йула- влакым палаш(с уан йула, салтакы м

ужатыме
йула).

2 7	Кинде- ильш вий.	1	У темым тунемма ш	Текст дене паша	Сылны н лудмаш , наизуст ь	Поч-н тун шоныма шыже, наизусть тунемаш
2 8	В.Абукае в-Эмгак. Кинде шултыш.	1	У темым тунемма ш	Текст дене паша, практика	Йодыш лан вашмут Почела мутым лончыл ымаш, размер жым палаш	Сонетын ойыртем жым ужын мошташ, турло вере ильше марий- вл. нерген палаш, наизусть тунемаш .
			Монгышто лудмаш.	Текст дене паша, шкевуя паша,	Сылны н лудмаш	Шке шоныма шым каласен мошташ
2 9 . 3 0 .	Шке семын лудмо почеш паша. В.Колумб . Шочмо йылме.	1 1	У темым тунемма ш, пенгыде мдымаш, иктешлы маш	Текст дене паша, мутланы маш, гешрой- влакым танастар ыма	Йодыш лан вашмут	Повесть ын содержа нийжым палаш, герой- влакын койышы штым

3	Валентин					
1	Колумб. «Мыйын корнем». Поэмын гражданс кий 3 сынже, 2 чоналтмы же.	1	У темым тунемма ш, пенгыде мдымаш, иктешлы маш	Текст дене паша, мутланы маш	Йодыш лан вашмут , сылнын лудмаш	Поэмын сылныл ык ойыртем жым ужын мошташ; наизусть каласкал аш тунемаш .
	В.Регеж- Горохов – артист, поэт, драматур г. «Элнет».					
3	Финн	1	Йылме	Текст	Йодыш	Наизуст
3	поэтессе Леена Лаулайн ен. Чачавий.		львырты ме урок	дене паша, шкевуя паша, беседе, мутланы маш	лан вашмут Виктор ина але тест	ь каласкал ымаш Почелам утын содержа нийжым да тун шоныма шыжым чын умылаш.
	Шке					
3	семын	1	Ушешта	Беседе		
4	лудмо почеш		рен иктешлы			

паша. маш
Чыла урок
тунеммы
м
иктешлы
маш —
тест.

Литератур теорий гыч сведений-влак: архаизм, портрет, пейзаж; ассонанс, аллитераций, метафор, авторский отступлений; почеламутын чоналтмыже, ритм, рифма, стопа, сонет; амфибрахий, анапест, монолог, диалог; теме ден идей, план, эпиграф, символ; почеламут дене возымо кугу жанран поэтический произведений; мыскара.

Ушеш кодын тунемаш произведений-влак:

1. Анатолий Бик. Сонет-влак. Ойырен налме ужаш.
2. Йыван Кырла. Шочмо кече.
3. Валентин Колумб. Шочмо йылме.
4. Олык Ипай. Шыже кечын.
5. Василий Рееж-Горохов. Элнет.
6. Леена Лаулаяйнен. Чачавий.

9 класс.

№ п/п	Теме-влак	Ойы-рымо жап	Эртарым е жап		Литератур теорий	Ешартыш литератур
			план/факт			
Ончылмут						
1.	Марий сылнымутан литератур нерген умылымаш.	1			Марий сылнымутан литератур	
Марий сылнымутышто калыкын кугу социальный событий -влак жапысе илышыже						
Я.Ялкайн						
1	Я. Ялкайнын илыш да усталык корныжо. Я.Ялкайнын М.Горький деке серышыже - влак	1			Биографий. Автобиографий	История марийской лит. С.219-232
2	«Андрей Толкын» повестьын идейно-тематический содержанияйже. Калык да граждан сар.	1			Повесть ден ойлымаш. Теме да идей	
3.	Андрыйын образше	1				
4.	Моло персонаж-влак.	1				
5.	ЙЛП Сочинений-шонкалымаш «Граждан сар жапысе неле илыш»	1				
К.Коршунов						
1	К.Коршуновын илыш да усталык корныжо.«Аксар ден Юлавий» драме.	1			Драме, Трагедий, комедий	В.Бояринова. «Драмым тунемына»
2	Ялантай дене Курай князь. Калыкын образше.	1				
3.	Юлавий- ныжыл поэтический образ.Удырамаш -влакын илыш верышт.	1				
4.	Драмын йылме поянлыкше,	1			Драмын чоналтмыже	
5.	ЙЛП Сочинений-танастарымаш «Ялантай ден Курай князь-влак»	1				
	ШСЛ.Н.М.Арбан»Янлык Пасет»	1				

	Н. Ильяков					
1	Н. Ильяковын илыш да усталык корныжо. «Опак Микита» почеламут дене возымо роман	1			Почеламут ден поэме, почеламут ден возымо роман	Арслан тукым
2	Опак Микита – романын тун геройжо.	1				
3	Удрамаш образ – влак.	1				
4	Произведенийын йылме поянлыкше.	1				
5	«Онтон Йыван» ойлымаш.	1				
6	ЙЛП Рецензийым возымаш.	1				
	С.Вишневский					
1	С. Вишневскийын илыш да сылнымут пашаже. «Пиал» поэме.	1				
2	Салтакын образше. Авторын образше.	1			Лирический герой	
3	Поэмын сылнылыкше	1			Литерат. герой	
4-5	ЙЛП Сочинений элементар изложений	2				
6	ШСЛ.Муса Джалиль. "Мыйын мурем"	1				
	Кызытсе марий литературын виянме ойыртеме					
1	Кызытсе марий литературын виянме ойыртеме - обзор.	1				
	Ю.Рязанцев					
2.	«Ава шум» балладе	1				
	М.Илибаева					
1.	«Орина кова» ойлымаш	1				
2.	Ача -ава да икшыве, самырык да шонгыен-шамыч кокласе кыл	1				
3	Произведенийын сылнылык ойыртеме					
	С.Эсаулова					
1.	«Чодыра» почеламут	1				
	А.Васильев					

1	«Мый йол умбалне пенгыдын шогем» почеламут	1				
2.	ШСЛ.М.Ушакова. «Авамын куэже»	1				
Арво Валтон						
1	"Тиде ик илышетлан мо тыланет кулеш» почеламут	1				
2.	ЙЛП.Сочинений – шонкалымаш. "Шудо корно гыч иктыже мыйын".	1				
3	Чыла тунеммым иктешлымаш.	2				Тест

Ушеш кодын тунемаш произведений-влак:

А. Васильев. «Мый йол умбалне пенгыдын шогем»

С. Вишневский «Пиал» (ужаш).

Н. Ильяков. «Опак Микита» (роман гыч келшыше ужаш).

Ю.Рязанцев. «Ава шум».

С. Эсаулова. «Чодыра».

6.УМК:

1.«Марий литератур программе» (V-XI класслан),

ГОУ ДПО (ПК) С «Марий туныктыш институт». - Йошкар-Ола, 2014 ий.

2. 5 класслан марий литератур хрестоматий. Йошкар - Ола, 2021 ий, «Марий книга савыктыш».

Автор-влак: А.П. Апакаев ден Г.Н.Бояринова.

3.«Изи тумо», 5 классыште урок деч вара лудшаш книга. Йошкар - Ола, 1992 ий, «Марий книга савыктыш».

4. «Марий литератур - 7 кл., учебник-хрестоматий, П.А.Апакаев, А.Т.Тимиркаев, Йошкар-Ола, 2008.

5. Марий литератур: 9 класслан учебник- хрестоматий/П.А.Апакаев ден Г.Н.Бояринова ямдыленыт.- Йошкар-Ола: Марий книга савыктыш, 1994.- 352 стр.

6. Писатели МарийЭл: библиографический справочник/сост.: А.Васинкин, В.Абукаев и др.-Йошкар –Ола: Марий книга издательстве, 2008.- 752 с.

ООР:

- Mari.Centr.ru
- Mari.wiki
- Яндекс переводчик